

Богдан ПУНЬКО

РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ЕФЕКТИВНОГО ПОСТКРИЗОВОГО РЕФОРМУВАННЯ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Узагальнено економічні фактори, що спонукають об'єктивну необхідність посткризового реформування глобальної економіки: причини виникнення економічних криз та їхня циклічність; динаміка глобальних кризових економічних процесів; основні джерела (чинники) глобальних кризових економічних процесів у динаміці; теоретико-методологічні і функціональні вияви економічної рефлексивності та циклічності глобальних макроекономічних кризових процесів; регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її глобальному і макроекономічному рівнях. Наведено порівняння економічних виявів світової та української криз, висвітлено феноменальні аспекти українського контексту. Приведено категоріальний перелік основних стратегічних завдань розвитку національної економіки в глобальному середовищі. Сформульовано головні антикризові заходи регулювання світової та української економік на засадах ефективного посткризового реформування.

Постановка проблеми полягає в тому, що у сучасних умовах прогнозування розвитку світового економічного господарства і національних економік актуальним і своєчасним є напрацювання економічних заходів регулювання світової та української економік на засадах ефективного посткризового реформування.

Аналіз останніх досліджень. Слід констатувати, що системного висвітлення глобальних (на рівні світового господарства) та макроекономічних (на рівні національної економіки) економічних криз як у радянській, так і в українській економічній теорії фактично немає. Характеризуються хіба що відірвано окремі фактори – безробіття, інфляція тощо, але без їх системної кореляції. Серед зарубіжних авторів, які досліджували цю проблему, можна назвати таких вчених, як Карл Генріх Маркс, Джон Стюарт Мілль, Жан Батист Сей, Давид Рікардо, Жан Шарль Леонар Сімонд де Сімонді, Карл Йоганн Родбертус-Ягцов, Карл Каутський, Джон Мейнард Кейнс, Павла Джоан Робінсон, Джон Аткинсон Гобсон, Уільям Фостер, Ведділ Кетчінгс, Фрідріх Август фон Хайек, Людвіг фон Мізес, Йозеф Алоіз Шумпетер, Елвін Хансен, Ралф Джордж Хоутрі, Артур Сесія Пігу, Уолтер Беджгот, Уільям Стенлі Джевонс, Томас Мур [1–5]. Тому актуальними є наукові дослідження економічних факторів, що спонукають об'єктивну необхідність посткризового реформування глобальної економіки і обґрунтовують важливі для цього заходи регулювання світової та української економік на засадах ефективного посткризового реформування.

Мета статті – узагальнити економічні фактори, що спонукають об'єктивну необхідність посткризового реформування глобальної економіки: причини виникнення економічних криз та їхню циклічність; динаміку глобальних кризових економічних

процесів; основні джерела (чинники) глобальних кризових економічних процесів у динаміці; теоретико-методологічні і функціональні вияви економічної рефлексивності та циклічності глобальних макроекономічних кризових процесів; регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її глобальному і макроекономічному рівнях. Навести порівняння економічних виявів світової та української криз, висвітлити феноменальні аспекти українського контексту. Привести категоріальний перелік головних стратегічних завдань розвитку національної економіки в глобальному середовищі. Сформулювати головні антикризові заходи регулювання світової та української економік на засадах ефективного посткризового реформування.

Виклад основного матеріалу. Контекст (від лат. "contextus – текст", "зв'язок", "з'єднання") в лінгвістиці означає відносно закінчений у смисловому відношенні фрагмент письмової або усної мови (тексту), що включає обрану для аналізу одиницю та необхідний і достатній для визначення значення цієї одиниці [6]. Контекст: 1) лінгвістичне оточення даної мовної одиниці; умови, особливості вживання даного елемента в мовленні; 2) завершений у смисловому відношенні відрізок письмового мовлення, який дає можливість встановити значення слова або фрази, що входять у нього. Контекст ситуації (обстановка мовлення) – умови, в яких здійснюється даний акт мовлення з точки зору їхнього впливу на зміст останнього, його детермінованості особливостями цієї культурної спільноти [7]. Контекстуальна заміна – це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [8–9].

Для нас важливе трактування контексту економічного перетворення економічних систем. У розмірковуваннях про "кризу духовності", "антропологічний колапс", "гуманітарну катастрофу" тощо ми забуваємо про нестримну плинність часу. Динаміка цивілізаційних та соціальних змін існувала завжди, і в кожен перехідну епоху наставала криза, яка спричинювала ті чи інші страхи і передчуття. Кожного разу кризові настрої виникали й існували під впливом певних світоглядних домінант. В Античності нею була філософія, у Середньовіччі – релігія, в Новий час – наука, завдяки якій почалися настільки швидкі й системні зміни у всіх сферах життя суспільства, що за ними не встигав процес їхнього усвідомлення. Нині ми перебуваємо в полі домінанти економічного виміру всіх аспектів соціокультурного життя. Економіка тепер – це суддя всіх політичних та соціальних проблем і суперечностей, які постали перед людиною і суспільством. Три-чотири десятиріччя тому найбільші конкурси у ВУЗ були на природничі факультети. Усі хотіли стати фізиками, математиками, інженерами, хіміками і вже потім – філологами, економістами, істориками, журналістами. Фах економіста мав свій рейтинг, але не такий високий, як нині, у нашому суспільстві. Серед загальної кількості наявних на цей час ВНЗ в Україні значна їхня кількість – економічні або так чи інакше причетні до економіки, оскільки мають ліцензії на підготовку менеджерів, маркетологів, банкірів, бухгалтерів, фінансистів, аудиторів тощо. Крім основних вирів суспільного буття – технологічного, інформаційного, екологічного, технократичного тощо, ми є свідками прирощення темпів розвитку етносу економічного, який став визначальним для сучасної цивілізації. Економічне мислення нині заповнило життя людини. Ринкова економіка – основний сенс сучасного прогресу, що відсуває звичні духовно-культурні цінності на другий план.

Філософія "людиноцентризму", яка має стати філософією сучасної освіти, виходить з внутрішньої енергоємності тих соціально-економічних утворень, які є носіями прогресивних прагнень людини. З цього погляду ринкова економіка,

на фундаментальних принципах якої побудоване сучасне суспільство, – це не просто товарне обмінно-оцінювальне господарство, а господарство, орієнтоване на прибуток, на приріст грошей. Метою господарювання стає насамперед виробництво матеріальних благ завдяки активності людини, її сутнісних сил. Гроші, а разом з тим і вартість, виходять на перший план, саме вони тепер ведуть господарство, а не лише його опосередковують. Через це найважливіший смисловий момент – людина набуває особливої актуальності, оскільки саме вона ухвалює рішення, без яких матеріальні блага не мають значення. Разом з тим, сучасна людина діє в особливій економічній аурі, а отже, на неї орієнтована і від неї залежна. Як би ми хотіли зменшити роль матеріального чинника чи посилалися на визначальну роль духовних, культурних, моральних чинників, вони можуть спрацювати лише за умови врахування особливостей різноманітних впливів сучасного економічного буття, яке сповнене численних спокус.

Демократія, свобода, права людини, пріоритет загальнолюдських цінностей, можливість волевиявлення тощо, – усе це завоювання ринкової економіки. Інакше кажучи, вони є результатом економічних революцій, що відбулися в Європі у XVII–XVIII ст. і за комуністичною традицією названі “буржуазними”. Насправді зміст цих революцій полягає в переході до нової економічної цивілізації. Про це свідчить і те, що наприкінці XVIII ст. виникає нова спеціальність – економіст, актуалізується проблема “економічної людини”, людини-егоїста, яка прагне до максимального прибутку і задоволення дедалі нових потреб. А оскільки ці потреби нескінченні, то капіталістичне господарство продемонструвало свої нескінченні можливості їх задовольнити. Капіталізм означає еволюцію людини, її фактичне перетворення в іншу людину. Утопія комунізму в тому і полягала, що він прагнув законсервувати людину в духовних вимірах її старої просвітницької моделі, тієї форми гуманізму, яка вже не відповідала новому гуманізму, тотожному запитам “економічної людини-егоїста”. Мислення у світоглядних вимірах минулих епох та їхніх звичних цінностей не відповідало динаміці капіталізму, який сам собою не може бути ні гуманним, ні антигуманним. Він є породженням людських інтелектуальних енергій, тому намагання позбутися його штучним шляхом є відхиленням від суспільного прогресу – так само, як і створити соціалізм “із людським обличчям” або “ручну” ринкову економіку [10].

“Криза” – це термін або категорія грецькомовного походження, що означає “вихід”, закінчення. Стосовно суспільства – це політико-ідеологічний і політико-економічний складний етап, різкий занепад політичної та економічної систем. Характеризується такий період слабкою керованістю або взагалі її відсутністю, намаганням використати наявні політико-економічні інструменти з метою зловживання і наживи; змова певних груп на рівні окремої держави або і на рівні світового господарства з метою задоволення певних кланово-олігархічних інтересів. При цьому не враховуються з потреби і інтереси більшості нації або планети. Такі кризи мають періодичну повторюваність. Суб’єктивно наявність криз комусь дуже потрібна і вигідна, і з кризових ситуацій, як не парадоксально, окремі групи людей виходять збагаченими, а усі – збідненими.

Економічна діалектика вказує на тісний взаємозв’язок кризових періодів з стабільними станами економіки, що означає, з об’єктивної точки зору, що без кризових станів немає стабільних станів економічних систем. Як показує практика аналізу економічних криз, на макроекономічному рівні, або на рівні глобальних економічних систем кризи виникають через розриви між виробництвом і споживанням товарів. У ринкових умовах відсутнє співвідношення між обсягами виробництва і споживчим попитом, або виникають ситуації, коли стимулюється виробництво і не стимулюється попит. На циклічність економіко-екологічного відтворення суттєво

впливає науково-технічний прогрес (НТП), внаслідок якого виникає проблема економічного поживлення процесу споживання, заміни устаткування і технології, відновлення основного капіталу. Тобто йдеться про класичну ситуацію – коли стимулюється надвиробництво і не стимулюється людський фактор, підвищення платоспроможності, наприклад, завдяки підвищенню доходів співробітників, а отже, споживчого фактора ринкової економіки.

Відповідно до сучасних уявлень, економічна динаміка макроекономічної системи – це циклічний процес, що має складну структуру. Цей процес є результатом накладення циклів різного характеру: коротких (трьох-п'ятилітніх) ділових циклів Кітчипа; циклу Ж'юглара (6–8 років); циклів Лабруса, названих інтерциклами (10–12 років); гіперциклів Коваля (подвоєних циклів Ж'юглара); довгих хвиль Кондратьєва (понад 50 років) і вікової тенденції. Дослідження властивостей цих циклів, механізмів їхньої генерації і результатів поки що не досягали всеохоплюючої глибини і зрозумілості, однак доволі серйозно показали плідність ідеї циклічності, що пронизує економічне мислення кращих умів людства.

Аналіз динаміки глобальних кризових економічних процесів дає змогу сформулювати основні джерела (чинники) глобальних кризових економічних процесів у динаміці: 1) спекулятивні операції із золотом і сріблом, валютна криза наклалася на фондову кризу; 2) колапс фондового ринку, обвал ринку (цін) акцій; 3) обвал усіх фондових індексів, перепади (надлишок-скорочення) виробництва, спекулятивний інвестиційний бум; 4) змова світових нафтових магнатів підняти ціну нафти на світовому ринку; 5) обвал фондового індексу “Dow Jones Industrial (DJI)”; 6) падіння фондового ринку в окремих регіонах світу; 7) інтернет-користувачі, що почали активно вкладати кошти в інтернет-компанії, з віртуальною уявою започаткування елементів “нової економіки”, акції таких інтернет-компаній різко впали у ціні; 8) масові неповернення кредитів (проблема споживання).

Щодо розглянутої проблематики цікавою є думка Дж. Сороса: “Недавно в науці почав розвиватися новий напрямок, який отримав назву теорії складності, теорії економічної промоції систем, або теорії хаосу. Для розуміння історичного процесу цей підхід набагато корисніший, ніж традиційний аналітичний. На жаль, дивлячись на світ, ми більшою мірою керуємося аналітичним науковим підходом, ніж слід було би для нашої ж користі. Економіка намагається бути аналітичною наукою. Але усі історичні процеси, включаючи динаміку фінансових ринків, є комплексними і не можуть бути зрозумілими на основі аналітичного наукового підходу. Нам потрібний абсолютно новий підхід, і моя теорія “рефлексивності” є лише першим кроком у цьому напрямку. До моделі підйомів і спадів не слід ставитися надзвичайно серйозно. Вона підходить лише для ілюстрації і не повинна використовуватися як форма, якій реальність нібито мала б відповідати. Одночасно відбувається багато різноманітних процесів, одні – динамічні, інші – статичні, а деякі – майже збалансовані (зрівноважені). Взаємодія між ними дає початок подальшим процесам, які розподіляються на ті ж самі категорії” [4, с. 93 – 94].

Термін “рефлексія” Дж. Сорос визначає як розуміння, відображення [4, с. 80]. Інакше кажучи “рефлексія” – це роздуми над об'єктивними явищами і процесами в економіці та їхнє категоріально-сутнісне відображення у сучасності. Надалі ми користуватимемося терміном “економічна рефлексія” або “економічна рефлексивність”. На нашу думку, в основі методології відображення у сучасності “економічної рефлексивності” має бути методологічний принцип – “критичний спосіб мислення”. “Критичний спосіб мислення повинен підходити набагато ближче до реальності, ніж спосіб мислення, у розпорядженні якого є лише одна інтерпретація” [4, с. 285].

Наші розрахунки періодів циклічності економічних потрясінь з 1825 р. до 1975 р. показують терміни у: 32; 50; 22; 40 років, з середньою повторюваністю у 36 років.

Починаючи з 1975 р. до 2007 р. – циклічність значно ущільнюється: 12; 10; 2 і 7 років, з середньою повторюваністю у 8 років. Тобто світове економічне господарство входить у період ущільнення циклів економічних криз. Цікавим у досліджуваному контексті є питання чергування економічних кризових періодів з періодами стабілізації і спокою економіки. Аналіз чергування економічних кризових періодів з періодами стабілізації і спокою економіки показує: по-перше, кризовий період може становити від 1, 2, 3 і навіть до 5 років (середнє значення 1,9 року); по-друге, період стабілізації і спокою економіки коливається у межах від 2 до 50 років (32, 50, 22, 40, 12, 10, 2, 7 років), починаючи з 1975 р. ці періоди значно скорочуються (середнє значення 21,9 року). Дати хоча б який-небудь об'єктивний прогноз кризового періоду та періоду стабілізації і спокою економіки внаслідок "Кризи споживання" (2007 р.) фактично нереально, дана послідовність чисел не є лінійно залежною.

Що стосується порівняння економічних виявів української і світової криз, то українська криза жваво підхоплює усе негативне, наприклад, зростають ціни у світі, значно вищими темпами збільшуються в Україні. Образно кажучи, якщо у світі ціна на нафту зросла на 30%, то в Україні вона зросте мінімум на 60%. І, навпаки, українська економіка дуже неохоче реагує на позитиви, наприклад, на зниження цін у світі. Образно кажучи, якщо у світі ціна на нафту знизилась на 100%, то в Україні це зниження може становити 20–30%. Зважаючи на "економічну слаборозвинутість і бідність", відсутність чітких правил ведення бізнесу, українським державним чиновникам і олігархам не хочеться розлучатися з надприбутками, хоча останні і не вписуються в елементи об'єктивної світової економіки. Слід чітко акцентувати, що у світових інвестиційних і фінансових колах балансовий прибуток у межах 10–14% – це доволі непоганий позитивний результат. Українським "псевдоінвесторам" і "псевдофінансистам" потрібні надприбутки, бажано у 100–140%, тобто у десять разів більше. Такого "об'єктивного" розуміння економіки ніяка економіка не витримає. Також українська економічна криза суттєво відрізняється джерелами (чинниками) або кризоутворюючими факторами. На основі аналізу інформаційного ресурсу, що стосується української макроекономіки, узагальнено основні кризоутворюючі фактори.

Розглянемо основні кризоутворюючі фактори в Україні.

А. Зовнішньоекономічні фактори:

1) залежність української економіки від енергоресурсів, зокрема значне подорожчання російського газу. У 2006–2008 рр. через це значно зріс грошовий вимір російського імпорту при тих самих обсягах поставок. Обмежені відтворювальні можливості українського експорту, особливо з точки зору розвитку спеціалізації української економіки на світових ринках, недостатньо обґрунтована і збалансована структура експорту та імпорту;

2) некероване розбалансування зовнішньоторгового обороту за 2007–2008 рр., коли сформувався значний дефіцит валюти за рахунок перевищення, ніким неконтрольованого, імпорту над експортом. У 2007 р. орієнтовний дисбаланс, або негативне сальдо платіжного балансу перевищило 11 млрд. дол. США. У 2008 р. ця цифра прогнозується значно більшою! За курсом і за доходами Зведеного бюджету України в 2006 р. ця сума (11 млрд. дол. США) становить 32%. Зовнішній борг країни зріс до 100 млрд. дол. США (за інформацією, повідомленою окремими політиками, тому цифра потребує уточнення).

Б. Внутрішньоекономічні фактори:

1) зростання "галопом" цін на споживчі товари широкого вжитку, на енергоносії (зокрема, на газ, нафту, бензин), на нерухомість (будинки, квартири), у тому числі на землю. Великі, порівняно зі світовими, банківські процентні ставки, надмірне, можна сказати азартне, захоплення банківською політикою стосовно пропозиції

кредитних ресурсів, створювало умови для зародження кризи у фінансовому секторі економіки. Це "галоповане" зростання цін значними темпами випереджало зростання доходів. Або, інакше кажучи, у зазначених ринкових сегментах ціни зросли до світового рівня і вище, а доходи залишалися у 5–10 разів нижчими за середньосвітові;

2) відсутність інвестиційної політики, зростання цін, оманливі інфляційні очікування, невиправдана грошова емісія в економіку, яку здійснив уряд (є дані про 50,0 млрд. грн.), некерована фінансова та економічна політика. Зокрема, сумнівною і неконтрольованою є сплата ПДВ, що дозволяє отримувати тіньові кошти, не здійснюючи реальних зовнішньоекономічних операцій. Інколи вони можуть носити відверто спекулятивний характер. Неузгодженість між собою, у плані розробки правил для економіки, гілок влади – ВРУ, КМУ, СПУ, НБУ, а також між собою влади центрального і регіонального рівнів;

3) Незрозуміла, необ'єктивна, неефективна діяльність НБУ, недостатньо дієвий контроль за рухом валюти у внутрішній і зовнішній економіках. Відсутній поточний (можливо щоденний) дієвий контроль за платіжним балансом держави. А він мав би висвітлюватися щоденно на екранах-табло;

4) в Україні занадто велика чисельність чиновницького апарату, наприклад, кількість народних депутатів у ВРУ встановлена чисельністю 450 осіб при чисельності населення України 52 млн. чол. За станом на 2008 р. порівняно з 1991 р. демографічна ситуація в Україні змінилася у бік зменшення населення, і зараз при чисельності населення 46 млн. чол. ми утримуємо високооплачуваних народних депутатів – 450 осіб;

5) невиправдана диференціація у доходах українців і владного чиновницького апарату, ця різниця коливається у межах 40 разів. Тобто, якщо рядова людина має дохід 1000 гривень на місяць, то чиновник вищого рангу (народні депутати, чиновники міністерств і державних комітетів тощо) не менше 40000 гривень на місяць. Цю надзвичайну диспропорцію потрібно, з одного боку, тісно ув'язати з ефективністю державного керування; а з іншого боку, привести (зменшити) до 4–5 разів, як прийнято, наприклад, у країнах ЄС, куди ніби ми прямували, а може ще будемо прямувати надалі.

Висвітлені зовнішньоекономічні і внутрішньоекономічні кризоутворюючі фактори в Україні дозволяють об'єктивно акцентувати увагу на слабкій керованості макроекономічними процесами з боку владних інституцій України (ВРУ, КМУ, НБУ тощо). А таке некероване становище сприяє створенню кризових ситуацій, посилює розвиток кризових тенденцій "українського характеру", оскільки уся владна енергія розтрачається на "міжусобні конфліктні війни" та задоволення тіньових особистісно-родинних і кланових фінансових схем.

В основу будь-яких фінансових спекулятивних схем або "фінансових хитрощів" покладаються певні банківські тактичні секрети. Сформулюємо кілька складових такої фінансової тактики українських бізнес-банкпів.

По-перше, банківська депозитна політика передбачає певні контрактні правила (умови угоди) стосовно термінів, процентних ставок, умов вкладання і знімання коштів і нарахованих процентів, які з боку банків не дотримуються.

По-друге, високі процентні ставки на вклади у гривнях дозволили акумулювати значні суми у гривнях, в умовах України це був продуманий план знецінення долара до 4 грн. 50 коп. за 1 дол. і нижче (2007 – 2008 рр.).

По-третє, приблизно навесні-влітку 2008 р. серед населення почала поширюватися економічна паніка (можливо кимсь спланована), що економіка України буде прив'язана до євро, тому доларів треба позбутися, оскільки буде значний обвал курсу долара.

По-четверте, населення почало активно здавати долари США у банки, здебільшого обмінювати на гривні, бо люди повірили у завірення “фінансової влади”, що гривня укріплюється, що гривню можна покласти на депозитний рахунок, під значні проценти, за які можна якось прожити.

По-п'яте, у 2007–2008 рр. вдалося досягнути значних надходжень гривні і долара у банках, тому саме цей період характеризується найбільшими обсягами виданих споживчих кредитів населенню, але переважно кредити видавалися у доларах США.

По-шосте, з одного боку, за кредитні долари треба було платити значні проценти, з другого боку, внаслідок кризи, долар був “відпущений” (він почав зростати у гривневій вартості, а отже, гривня знецінилася черговий раз), вказуючи у бік Америки і Європи як на основні чинники походження фінансової кризи.

По-сьоме, банки залишили своїх кредитних клієнтів без доларів: у банках доларів ніби то немає, купити їх ніде, щоби сплатити кредит, але “почали заспокоювати” кредитних боржників, що кредити можна сплатити за значно збільшеним курсом у гривнях за 1 дол.

У 2008 р. значно розбалансувалася структура експорту та імпорту товарів, що свідчить про погіршення якісної сторони зовнішньоекономічної діяльності (балансу між витратами на імпорт та доходами від експорту). Скоротилися активи поточного платіжного балансу. Скорочення супроводжувалося зниженням чистих надходжень капіталу у балансі руху капіталів і кредитів. Національна валютна система розбалансувалася також внаслідок “недостатнього контролю” за порядком здійснення зовнішніх розрахунків України. Недостатньо простежувалися і аналізувалися імпортні контракти щодо ввезення в Україну не завжди найбільш необхідних товарів. Внаслідок суттєвого скорочення експорту (порівняно з імпортом) українська економіка стимулює зовнішньоекономічний розвиток, тобто економіки країн-імпортерів. Не захищеними у зовнішньоекономічних контрактах є валютні ризики, валюту контрактів та валюту платежів у експортно-імпортних контрактах не завжди ув'язували з “кошиком валют”, коли ціна зовнішньоекономічного контракту, наприклад, встановлюється в українській гривні, у доларах США, у євро (в інших валютах) тощо одночасно. Таким чином, не задіяні достатньою мірою захисні застереження з мінімізації валютних ризиків. Через значне перевищення платежів за витратами (за імпорт) Україна є нетто-боржником, на що вказує пасивний розрахунковий баланс. В українського уряду відсутнє належне розуміння об'єктивної необхідності інноваційного розвитку галузей виробництва, забезпечення певного рівня їхнього захисту від іноземної конкуренції – рівноправної конкуренції на світових ринках [11].

Валютну політику в Україні регулюють і ВРУ, і КМУ, і НБУ. У 2008 р. НБУ не забезпечив головну мету валютної політики – досягнення стабілізації курсів валют і створення нормальних умов для зовнішнього ринку. НБУ вів недостатній контроль за зберіганням і використанням офіційних валютних резервів. НБУ недостатньо працював над поповненням золотовалютних запасів. КМУ при регулюванні зовнішньоекономічної діяльності не забезпечив економічного аналізу і контролю за складанням валютного балансу. І ВРУ, і КМУ, і НБУ мають спільно розділити відповідальність за неефективне регулювання зовнішньоекономічної діяльності та незабезпечення збалансованості економіки і економічної рівноваги на внутрішніх і зовнішніх ринках економіки у 2007–2008 рр.

Аналогічні фінансові махінації носять глобальний характер, про них доволі багато і детально написав американський фінансист-філантроп Дж. Сорос. Якщо насправді, то фінансистом-філантропом можна назвати фінансового деривативного спекулянта або “кидалу фінансових систем”. Виявляється, інакше не було б з чим

бути філантропом. Цікавим є погляд Дж. Сороса щодо вибору правильних варіантів вирішення економічної проблеми: по-перше, реальність спонукає до вибору і надає критерій, за допомогою якого може бути оцінений вибір; по-друге, оскільки наше розуміння реальності є недосконалим, критерій оцінки вибору усвідомлюється нами не повністю. У результаті люди не обов'язково роблять правильний вибір, не усі вважають його таким. Більше того, правильний вибір – це лише кращий із доступних варіантів, а не кращий з усіх існуючих варіантів [4, с. 286].

У табл. 1 розроблено регуляторні індикатори (вказівники, визначники; індикатор (лат. "indicator" походить від "indico" – "вказую", "визначаю") стабілізації і спокою економіки на її глобальному і макроекономічному (національному) рівнях (сформульовано прикладну сутність економічних регуляторів, що спричиняють кризові економічні процеси, і ті, що сприяють стабілізації і спокою економіки). Термін "стабілізація" (походить від лат. "stabilis" – "стійкий") означає зміцнення, набування стійкості, незмінності; стан стійкості, сталості. Логічно термін "стабілізація економіки" слід розуміти як набування ознак зміцнення, стійкості і незмінності національної або глобальної економічної системи внаслідок її виходу з економічної (політичної тощо) кризи. Відповідно термін "спокій економіки" слід розуміти як період або цикл часу, який визначає або характеризує стан стійкості або сталості національної або глобальної економічної системи між кризовими станами або "від кризи до кризи".

Таблиця 1

Регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки

№ з/п	Прикладна сутність економічних регуляторів, що зумовлюють кризові економічні процеси	Прикладна сутність економічних регуляторів, що сприяють стабілізації і спокою економіки
А. Глобальний рівень економіки		
1.	Спекулятивні операції із золотом, сріблом, іншими цінними металами.	Жорсткий контроль (з боку економічних організацій ООН, СОТ) за ціновою політикою на золото, срібло, платину, інші цінні метали.
2.	Намагання банків діяти за принципом: "Чим вищі банківські відсотки, чим більше видано кредитів, тим більші прибутки". Як наслідок, іпотечна (кредитна) криза.	Діяльність банків має відбуватися за принципом: "Невисокі банківські відсотки – допустима кількість виданих кредитів – оптимізація банківських прибутків".
3.	Спекулятивні операції з цінними паперами, необґрунтоване завищення або зниження цін на акції (в т. ч. зростання або зменшення дисконтних ставок).	Відмова від принципу наживи будь-яким способом, жорсткий контроль за ціновою політикою на цінні папери.
4.	Перевиробництво (надлишок товарів і послуг) або недовиробництво (дефіцит товарів і послуг).	Регулювання на ринку співвідношення обсягу пропозиції з обсягом попиту.
5.	Спекулятивний інвестиційний бум; інвестиційний штиль через несприятливість економіки (в т. ч. виведення коштів іноземних інвесторів).	Регулювання інвестиційної політики на основі спеціалізації економік та перспектив регіональної інноваційної взаємодії (на рівні економічних організацій ООН, СОТ).
6.	Змовницьке підняття цін на нафту на світовому ринку та зниження обсягів видобутку нафти (може стосуватися	Унеможливлення антиринкової монополістичної політики з боку однієї або групи країн у тій чи іншій сфері

**Економічні реформи у розвинутих країнах
та країнах з ринками, що формуються**

№ з/п	Прикладна сутність економічних регуляторів, що зумовлюють кризові економічні процеси	Прикладна сутність економічних регуляторів, що сприяють стабілізації і спокою економіки
	газу).	економіки (на рівні економічних організацій ООН або СОТ).
7.	“Валютна гра” (наприклад, вільне плавання валюти; прирівняння вартості однієї валюти до іншої; необґрунтоване співвідношення валют; відсутність “альтернативного кошика валют”); “деривативна гра” (“спекулятивна гра”) на співвідношенні валют.	“Глобальна об’єктивізація” вартості валют, жорстке регіональне (Європа, Азія тощо) регулювання співвідношення валют у кошику з 3–5 валют.
8.	Активне започаткування елементів “нової глобальної економіки” – нерегульована спонтанна діяльність інтернет-компаній.	Регулювання діяльності інтернет-компаній (контроль і аналіз “віртуального ринку цінних паперів”).
9.	Глобальна цінова політика не враховує диференціації доходів у різних країнах (частки ВВП) на душу населення.	Гармонізація ціни ринкової пропозиції з ринковою платоспроможністю: “цінова політика і політика платоспроможності нерозривні”.
Б. Макроекономічний (національний) рівень української економіки		
1.	Залежність української економіки від енергоресурсів, зокрема значне подорожчання російського газу.	Розвиток власної енергоресурсної бази, переобладнання споживачів на економне енергообладнання, зменшення бездумного споживання та пошук альтернативних джерел енергоресурсів.
2.	Обмежені відтворювальні можливості українського експорту, особливо з точки зору розвитку спеціалізації української економіки на світових ринках.	Розвиток інноваційно зорієнтованої економіки з урахуванням спеціалізації української економіки на світових ринках.
3.	Недостатньо обґрунтована і збалансована структура експорту та імпорту.	“Доходи від експортної діяльності не можуть бути нижчими за імпортні витрати, і, навпаки, доходи від експорту мають переважати витрати на імпорт”.
4.	Зростання “галопом” цін на споживчі товари широкого вжитку, на енергоносії (зокрема, на газ, нафту, бензин), на нерухомість (будинки, квартири), у тому числі на землю. “Галоповане” зростання цін значними темпами випереджало зростання доходів. Або інакше кажучи, у зазначених ринкових сегментах ціни зросли до світового рівня і вище, а доходи залишалися у 5–10 разів нижчими за середньосвітові доходи.	Цінова політика має бути економічно об’єктивною і ув’язаною з реальними доходами громадян. Гармонізація співвідношення зростання цін і доходів громадян.

№ з/п	Прикладна сутність економічних регуляторів, що зумовлюють кризові економічні процеси	Прикладна сутність економічних регуляторів, що сприяють стабілізації і спокою економіки
5.	Великі, порівняно зі світовими, банківські процентні ставки, надмірне, азартне захоплення банківською політикою стосовно пропозиції кредитних ресурсів створювало умови для зародження кризи у фінансовому секторі економіки.	Діяльність банків має бути за принципом: "Невисокі банківські відсотки – допустима кількість виданих кредитів – оптимізація банківських прибутків". Сумарний розмір одночасного (поточного – за певний термін) кредитування банком не має перевищувати сумарного розміру поточного прибутку плюс страхові резерви, якими банк готовий ризикувати (не завдаючи збитків клієнтам).
6.	Відсутність інвестиційної політики, зростання цін, оманливі інфляційні очікування, невиправдана грошова емісія в економіку, яку здійснив уряд, некерована фіскальна та економічна політика. Зокрема, сумнівною і неконтрольованою є сплата ПДВ, що дозволяє отримувати тіньові кошти, не здійснюючи реальних зовнішньо-економічних операцій. Інколи вони можуть носити відверто спекулятивний характер.	Формування економічно усвідомленої дієвої і ефективної інвестиційної політики; цінової політики; емісійної політики; фіскальної політики.
7.	Неузгодженість між собою щодо розробки правил для економіки гілок влади – ВРУ, КМУ, СПУ, НБУ, а також влади центрального і регіонального рівнів.	У Конституції України слід передбачити розділ "Про бездіяльність або неузгоджену діяльність гілок влади", – де передбачити нові вибори в разі настання такої ситуації.
8.	Незрозуміла, необ'єктивна, неефективна діяльність НБУ, недостатньо дієвий контроль за рухом валюти у внутрішній і зовнішній економіках. Відсутній поточний (можливо щоденний) дієвий контроль за платіжним балансом держави, що слід висвітлювати щоденно на екранах-табло.	НБУ має бути підконтрольним ВРУ, КМУ та незалежному економічному науково-консультативному громадському органу з рівноцінним статусом при прийнятті рішень.
9.	Занадто велика чисельність чиновницького апарату, наприклад, кількість народних депутатів у ВРУ встановлена чисельністю 450 осіб при чисельності населення України 52 млн. чол. За станом на 2008 р. порівняно з 1991 р. демографічна ситуація в Україні змінилася у бік зменшення населення, і зараз при чисельності населення 46 млн. чол. ми утримуємо високооплачуваних народних депутатів – 450 осіб.	Встановити коефіцієнт регулювання чисельності держапарату (наприклад: Коефіцієнт ЧДА = $450 : 52000000 = 0,00000865$). Тобто при чисельності 46 млн. чол. ЧДА (за народними депутатами) = $46000000 \times 0,00000865 = 395$ осіб.

№ з/п	Прикладна сутність економічних регуляторів, що зумовлюють кризові економічні процеси	Прикладна сутність економічних регуляторів, що сприяють стабілізації і спокою економіки
10.	Невиправдана диференціація у доходах українців і владного чиновницького апарату. Ця різниця коливається у межах 40 разів (стосується доходів народних депутатів, вищих керівників міністерств, державних комітетів, облдержадміністрацій тощо).	Ув'язати доходи чиновницького апарату з фактичною ефективністю державного керування; а з іншого боку, привести (зменшити) диференціацію доходів до 4–5 разів, як прийнято, наприклад, у країнах ЄС.

Наведемо основні прогнозовані характерні економічні фактори розвитку світової економіки у найближчі 5–10 років (сформульовано на основі джерела [12]): 1) масштабне використання сучасних технологій у країнах, що розвиваються; 2) перетворення Китаю та Індії на головні локомотиви світового економічного зростання; 3) старіння населення в розвинутих країнах на тлі швидкого зростання населення в країнах, що розвиваються; 4) прискорення інновацій, посилення їхнього впливу на економічний розвиток. Розглянемо основні доступні в Україні економічні інструменти виконання завдань розвитку національної економіки в глобальному середовищі.

Інструмент 1. Для забезпечення зростання і розвитку української економіки, її спокою, сталості та перспективи необхідно створити внутрішнє політико-економічне середовище: по-перше, для ефективного регулювання факторів глобального середовища та усунення проблемних чинників, які можуть визначати стратегію національної економіки; по-друге, для ефективного регулювання стратегічних факторів розвитку національної економіки України з урахуванням їхньої ефективної адаптації до глобального економічного середовища.

Інструмент 2. Враховуючи перераховані основні характеристики розвитку світової економіки, зовнішньоекономічні стратегії України мають орієнтуватися на пріоритетний розвиток економічних відносин з найбільш динамічними країнами та регіонами світу – не лише сьогоднішніми, але насамперед потенційними лідерами світової економіки.

Інструмент 3. Перехід від міжнародної спеціалізації на низькотехнологічних товарах і послугах, які втілюють у собі незначну додану вартість, до спеціалізації на середньо- та високотехнологічних видах виробництва. Об'єктами міжнародної спеціалізації могли би стати насамперед галузі ракетно-космічної техніки, енергомашинобудування, нових матеріалів із заданими властивостями, мікроелектроніки, комп'ютерних та інженерних послуг, біотехнологій, нових методів отримання енергії та виробництво енергозберігаючого обладнання, впровадження технологій охорони навколишнього середовища.

Інструмент 4. Реструктуризація імпорту за рахунок його концентрації на товарах і послугах, які втілюють передові світові технології – із відповідним відносним зменшенням імпорту стандартизованих видів товарів і послуг, які Україна здатна самостійно виробляти на належному рівні ефективності – за рахунок їхнього прогресуючого заміщення конкурентоспроможними українськими товарами та послугами, які виробляються самостійно або в кооперації з провідними світовими виробниками.

Інструмент 5. Розвиток двосторонньої транснаціоналізації виробництва – замість нинішньої тенденції до одностороннього підпорядкування окремих галузей української економіки закордонним ТНК, впровадження механізмів захисту національної економіки від негативних впливів їх політики, пріоритетність формуванню власних ТНК.

Інструмент 6. Перехід до цивілізованої системи регулювання міжнародних міграційних потоків, насамперед стосовно впливу української кваліфікованої робочої сили та високоосвічених фахівців за кордон, включаючи систему відшкодування витрат держави на підготовку фахівців, що виїжджають на роботу за кордон.

Інструмент 7. Прийняти довгострокову концепцію структурної перебудови національної економіки та цілеспрямовано формувати такий інвестиційний режим, у рамках якого був би економічно доцільний перетік капіталу у більш перспективні і стратегічно вигідні види економічної діяльності. Такий інвестиційний режим, зокрема, має передбачати комплекс державних заходів, у т. ч. тих, які здійснюються через спеціально уповноважені державні організації або діючі за дорученням держави недержавні структури (недержавні агентства розвитку, інститути фінансування і страхування експорту тощо); прогресуюче зниження реальних процентних ставок за кредитами для сфери зовнішньоекономічної діяльності з метою більш ефективної концентрації фінансових коштів для здійснення кредитування закордонних споживачів української продукції; створення сучасної системи страхування кредитів і зовнішньоекономічних ризиків для експорту капіталомістких товарів; економічні, в т. ч. податкові стимули, податкове кредитування імпорту інвестиційного устаткування для створення технологічно досконалих виробництв; тимчасове підвищення тарифного захисту освоєння нових, технологічно ємних виробництв; надання державою безкоштовних техніко-економічних консультацій та інформаційного забезпечення для розгортання експортоорієнтованих високотехнологічних виробництв, освоєння нових ринків.

Розглянемо категоріальний перелік головних стратегічних завдань розвитку національної економіки в глобальному середовищі (табл. 2).

Таблиця 2

Категоріальний перелік головних стратегічних завдань розвитку національної економіки в глобальному середовищі

№ з/п	Назва головних стратегічних завдань	Економічна сутність ключових стратегічних завдань
1.	Докорінне удосконалення інституційної системи країни.	Створення чітких і зрозумілих "правил гри" для всіх учасників соціально-економічного життя є загальною базою для досягнення цілей соціально-економічного розвитку. При цьому державі необхідно виробляти винятково тонкі механізми налаштування економічних процесів, що потребують обережного втручання у тканину економічного життя, оскільки за останній час з'явилися певні тенденції до збільшення адміністративного потенціалу влади.
2.	Скорочення існуючого розриву між Україною та найбільш розвиненими країнами світу.	Входження до групи країн, де домінує інноваційний шлях розвитку.
3.	Реформування системи правозастосування: судова і правоохоронна системи.	Подальший економічний розвиток значною мірою буде визначатися станом інститутів державної влади. Стале функціонування економіки неможливе без ефективного державного апарату, справедливому суду, достойної правоохоронної системи.

**Економічні реформи у розвинутих країнах
та країнах з ринками, що формуються**

№ з/п	Назва головних стратегічних завдань	Економічна сутність ключових стратегічних завдань
4.	Виробити адміністративно-економічні інструменти економічного зростання.	Завдяки яким: 1) зростання здійснюється високими темпами, забезпечуючи подвоєння ВВП за 9–10 років; 2) піднесення супроводжується прогресивними структурними зрушеннями (тобто забезпечує диверсифікацію) й підвищує конкурентоспроможність країни; 3) демонструє високі темпи і в середньостроковій, і довгостроковій перспективі, тобто є сталим; 4) забезпечує зближення за рівнем економічного розвитку з найбільш розвиненими країнами (тобто темп зростання є більш високим, ніж середньосвітовий або темп зростання у найбільш розвинених країнах).
5.	Реформування секторів, пов'язаних з розвитком людського потенціалу, насамперед освіти та охорони здоров'я.	Головні конкурентні переваги сучасної високорозвиненої країни забезпечуються високою якістю людського потенціалу й тими факторами, які безпосередньо пов'язані з життєдіяльністю людини.
6.	Стабілізація досягнутого рівня макроекономічної стабільності.	Грошова і фінансова стабілізація є найважливішим досягненням останнього десятиліття і фактором формування сприятливого інвестиційного клімату.
7.	Прискорення економічного та соціального розвитку України.	Здійснення прогресивного характеру структурних перетворень в економіці, поглиблення її зовнішньої інтегрованості та значного поліпшення діяльності ринкових інститутів, оскільки за протилежних умов Україна буде країною з повністю залежним розвитком, в якій рівень соціальних суперечностей нагромаджуватиметься. Отже, мова має йти про створення умов для ефективного і динамічного економічного зростання, що базується на інвестиціях та інноваціях, які забезпечать структурно-технологічну модернізацію вітчизняної економіки та стабільне підвищення добробуту громадян України.

Головні антикризові регулятори керування світовою економікою на засадах ефективного посткризового реформування: 1) жорсткий контроль (з боку економічних організацій ООН, СОТ) за ціновою політикою на золото, срібло, платину та інші цінні метали; 2) діяльність банків має бути за принципом: "Невисокі банківські відсотки – допустима кількість виданих кредитів – оптимізація банківських прибутків"; 3) відмова від принципу наживи будь-яким способом, жорсткий контроль за ціновою політикою на цінні папери; 4) регулювання на ринку співвідношення обсягу пропозиції з обсягом попиту; 5) регулювання інвестиційної політики на основі спеціалізацій економік та перспектив регіональної інноваційної взаємодії (на рівні економічних організацій ООН, СОТ); 6) унеможливлення антиринкової монополістичної політики з боку однієї або групи країн у тій чи іншій сфері економіки (на рівні економічних організацій ООН або СОТ); 7) "глобальна об'єктивізація" вартості ва-

лют, жорстке регіональне (Європа, Азія тощо) регулювання співвідношення валют у кошику з 3–5 валют; 8) регулювання діяльності інтернет-компаній (контроль і аналіз «віртуального ринку цінних паперів»); 9) гармонізація ціни ринкової пропозиції з ринковою платоспроможністю: «цінова політика і політика платоспроможності нерозривні».

Головні антикризові регулятори керування українською економікою на засадах ефективного посткризового реформування: 1) необхідно удосконалювати політичні правила керування економікою і соціальними процесами; 2) працювати над розробкою об'єктивних правил і принципів економічного керування кризоутворюючими факторами; 3) регулювати валютний коридор, недопустиме і шкідливе «відправлення» української валюти у «вільне плавання»; 4) у разі настання об'єктивної кризової ситуації у державі необхідно законодавчо врегулювати трьохсторонню відповідальність за споживчі кредити: влади, банку і клієнта; 5) підвищувати інтелектуальний рівень суспільства, в тому числі політичний і економічний. Це особливо актуально для сучасних студентів, які завтра будуть керувати бізнес-структурами і державою; 6) необхідно розробити важелі ефективного державного стимулювання: основних джерел іноземних надходжень (дол. США, євро тощо) в Україну – іноземних інвестицій; експорту товарів і послуг; державної підтримки «українських заробітчан» у країнах Європи і світу; 7) запровадити в економічну практику розроблені регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її глобальному і макроекономічному (національному) рівнях; 8) державні і ринкові регуляторні інституції зобов'язані здійснювати постійний моніторинг за наслідками глобальних криз, які відбулись, і за позитивною тенденцією розв'язання «Кризи споживання» (2007 р.). Це глобальні і об'єктивні передумови вирішення економічних проблем керування світовою економікою та на національному рівні на засадах ефективного посткризового реформування.

Основні узагальнення, висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Узагальнено економічні фактори, що спонукають об'єктивну необхідність посткризового реформування глобальної економіки: причини виникнення економічних криз та їхню циклічність; динаміку глобальних кризових економічних процесів; основні джерела (чинники) глобальних кризових економічних процесів у динаміці; теоретико-методологічні і функціональні вияви економічної рефлексивності та циклічності глобальних макроекономічних кризових процесів; регуляторні індикатори стабілізації і спокою економіки на її глобальному і макроекономічному рівнях. Здійснено порівняння економічних виявів світової та української криз, висвітлено феноменальні аспекти українського контексту. Наведено категоріальний перелік головних стратегічних завдань розвитку національної економіки в глобальному середовищі. На цій основі сформульовано і представлено перелік головних антикризових заходів регулювання світової та української економік на засадах ефективного посткризового реформування.

Перспектива подальших досліджень полягає в уособленні наслідків кризових періодів і особливо стабільних та спокійних станів глобальної економіки у рамках українського національного економічного простору на засадах ефективного посткризового реформування.

Література

1. *Основи економічної теорії : підруч. / [А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін ; за ред. А. А. Чухна]. – К. : Вища шк., 2001. – 606 с.*
2. *Василенко В. О. Антикризове управління підприємством [Електронний ресурс] : навч. посіб. – Вид. 2-ге, виправл. і доп. – К. : Центр навч. літ., 2005. –*

- 504 с. – Режим доступу : *Windows Internet Explorer* / <http://library.if.ua/book/60/4200/html>.
3. Пунько Б. М. *Економіко-екологічне відтворення : моногр.* / Б. М. Пунько; за ред. акад. НАН України Б. В. Буркинського. – Львів : Наук.-вироб. фірма “Укр. технології”, 2011. – 440 с.
 4. Сорос Дж. *Сорос о Соросе. Опережая перемены* / Дж. Сорос. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 336 с.
 5. *Портфельне інвестування: 4.3. Індекси стану ринку цінних паперів [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : *Microsoft Internet Explorer* / <http://library.if.ua/book/75/5391/html>.
 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.museum.ru/rme/dictionary>.
 7. Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов.* / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энциклоп., 1966. – С. 207.
 8. Карабан В. І. *Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. II* / В. І. Карабан. – Київ-Кременчук, 1999. – С. 26.
 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/faculty/intrel/tpp/glossary.htm>.
 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/articles/48163>.
 11. *Україна у цифрах у 2006 – 2008 роках* / Державний комітет статистики України. – К. : Консультант, 2009.
 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uf.org.ua/news/550/>.